

FANLARARO ALOQADORLIK ASOSIDA BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING MULOQOT MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH MAZMUNI

D.Mansurova

Nizomiy nomidagi TDPU

Umumiy tilshunoslik kafedrası o‘qituvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10391656>

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning muloqot qilish madaniyatini rivojlantirishning nazariy asoslari, muloqot qilishda o‘zbek adabiy til me‘yorlariga rioya qilish ko‘nikmalarini takomillashtirish mazmun mohiyati va muloqot madaniyati bo‘yicha bilim, ko‘nikma va malakalarning hosil qilinishi bilan bog‘liq bo‘lgan fikrlashni o‘stirishga oid tilshunos, metodist olimlar hamda psixologlarning ilmiy fikrlari berilib, ularga subyektiv izoh berilgan.

Kalit so‘zlar: fanlararo aloqadorlik, muloqot qilish, tafakkur va fikrlashning nazariy asoslanishi, og‘zaki va yozma nutq malakalari, bilim, ko‘nikma, malaka, nutqiy faoliyat, zamonaviy yondashuvlar.

THE CONTENT OF DEVELOPING COMMUNICATION CULTURE OF FUTURE TEACHERS BASED ON INTERDISCIPLINARITY

Abstract. In this article, the theoretical foundations of the development of communication culture of future teachers, the improvement of the skills of observing the standards of the Uzbek literary language in communication are related to the formation of knowledge, skills and competencies on the essence of the content and culture of communication. The scientific opinions of linguists, Methodist scientists and psychologists regarding the development of independent thinking are given and subjective comments are given to them.

Key words: interdisciplinarity, communication, theoretical basis of thinking and thinking, oral and written speech skills, knowledge, skills, skills, speech activity, modern approaches.

СОДЕРЖАНИЕ РАЗВИТИЯ КУЛЬТУРЫ ОБЩЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НА ОСНОВЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОСТИ.

Аннотация. В данной статье теоретические основы развития культуры общения будущих учителей, совершенствование навыков соблюдения норм узбекского литературного языка в общении связаны с формированием знаний, умений и компетенций по сути содержания. и культура общения. Приводятся научные мнения лингвистов, ученых-методистов и психологов по вопросам развития самостоятельного мышления и даются им субъективные комментарии.

Ключевые слова: межпредметность, общение, теоретические основы мышления и мышления, навыки устной и письменной речи, знания, умения, умения, речевая деятельность, современные подходы.

Bugungi kunda bo‘lajak o‘qituvchilarning bilimini, o‘quv-kognitiv, kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirish bilan birga, ularda muloqot qilish madaniyatini ham takomillashtirib boorish asosiy vazifa sanaladi. o‘quvchining o‘z maqsadlariga erishishiga yordam beradi. Muloqot qilish madaniyatini kommunikativlikka o‘z asosini topadi, og‘zaki va yozma nutq ko‘rinishida rivojlanganlik darajasi aniqlanadi. Talabalarda muloqot qilish madaniyati

quyidagilarni o'z ichiga qamrab oladi: muloqot jarayonida o'zini erkin his qilishi; o'zining munosabatini mustaqil bayon etishi; suhbatdoshlar o'rtasida ibratli, mazmunli taassurot paydo qilishi; ongli pozitsiyasini o'rnatish; tinglash madaniyatiga rioya qilishi va berilgan savollarga e'tiborli, to'g'ri talaffuz qoidalariga amal qilib javob berishi. Bu kabi nutqiy faoliyatda muloqot mahorati rivojlantiriladi, samarali aloqalar o'rnatiladi, erishilgan bilimlar amaliyotga tatbiq etiladi.

Muloqot madaniyati rivojlanishida talabalar egallagan lingvistik bilimlari nutqiy va madaniy malakalari amaliyotga tatbiq qilinadi. O'zaro kommunikativ faoliyat ko'rsatishda shaxsga yo'naltirilgan, integrativ yondashuv asosida kompetensiyalarni egallash ko'zda tutiladi.

Tadqiqotchi "Muloqot- faqatgina gapirish emas, muloqot ayni zamonda tinglash, tushunish, o'dob bilan suhbat boshlash, o'z fikr- mulohazalarini adabiy til me'yorlariga rioya qilgan holda yozma bayon qilish, suhbatlashayotganda o'dob saqlay olish ko'nikmalariga ham ega bo'lishdan iborat"¹. Nutq faoliyati sifatida taqdimot ta'lim muloqotining maqsadli asosi qonuniga bo'ysunadi. Shu bilan birga, nutq barcha yoki ko'pchilik talabalar tomonidan tushunilishi kerak. V.P. Konetskaya, "muloqot o'zaro tushunishsiz amalga oshirilmaydi"². Shu bilan birga, muloqot jarayonida tushunish muvaffaqiyatli muloqotning asosiy mezon sifatida e'tirof etiladi.

N.D. Galskovaning³ so'zlariga ko'ra, "tilning tasviri" talabalarni o'qitish va tarbiyalashning uslubiy tizimini tashkil qiladi. Subyekt muloqotining tasviri yoki predmetli muloqotning tashqi hodisasi bevosita xorijiy til o'qituvchisining og'zaki fikrlash faoliyatidir.

Tilning tasvir vositalari orqali muloqot qilish va og'zaki nutq malakalari o'sib, rivojlanib boradi. Postulat lug'at mazmuniga nutqiy faoliyatning leksik birliklar mazmuni kiritilgan⁴. J. O'Konnor, J. MakDermott⁵ kommunikativ sheriklar o'rtasida o'rnatilgan munosabatlarga qarab, mavzu muloqoti ta'lim muammosini hal qilishni ta'kidlashadi. Har bir muloqot ishtirokchilari muayyan mavzu doirasida muloqot qilishadi. Muloqoti mavzusi fikrlar takomilida o'z o'rniga ega. Bo'lajak o'qituvchisining kasbiy nutq faoliyatini birinchi navbatda, og'zaki nutqini o'stirish va bu faoliyat tadrijiy izchillikka asoslanishi ayni muddaodir. Bunda monologik ko'rinishdagi munosabatlar o'rnatilishi birgalikda ta'lim muloqoti uchun ichki va tashqi motivatsiyaga asoslanadi. J. Konnor va J. Mak Dermottning fikricha, "muvofiqlik ishonch mas'uliyatga asoslangan o'zaro munosabatlarni ifodalash uchun ishlatiladi. Mohiyatan yaqinlik bu dunyoning o'ziga xos modeliga asoslangan shaxs bilan muloqotdir. O'zaro munosabatlarni o'rnatish uchun odamlar, ularning dunyoga bo'lgan nuqtai nazaridan, dunyoni o'ziga xos tarzda idrok etishi bilan belgilanadi"⁶. Mustaqil qaror qabul qilish konseptual va nazariy asoslanishga qaratilgan bo'lishi, fikrlash subyektining harakatlarini og'zaki ravishda aniqlashga yordam beradi. Bo'lajak o'qituvchisining kasbiy kompetensiyasi, shubhasiz, obyektiv faoliyatning tashqi og'zaki

¹ Аминова Ф.Х. Ўқувчиларни мулоқот матни яратишга ўргатишнинг дидактик асослари. Дисс. П.ф.н.Тошкент.2007.-156

² Конецкая В.П. Социология коммуникации. Учебник. - М.: Международный университет бизнеса и управления, 1997. - 31 с.

³ Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя. - М. АРКТИ, 2000. - 42 с.

⁴ Ретунский В.Н. Постулат// Новейший философский словарь, 1999. - С. 537-538.

⁵ Коннор Дж., Мак-Дермотт Я. Принципы НЛП. Пер. с англ. Бродского А.Б. - К.: "София", 2000. - 224 с.

⁶ Коннор Дж., Мак-Дермотт Я. Принципы НЛП. Пер. с англ. Бродского А.Б. - К.: "София", 2000. - 224 с.

bo'lmagan xususan: yuz ifodalari, imo-ishoralar, kinestetik kommunikativ sheriklar o'rtasidagi munosabatlarni tartibga solishning hissiy tajribasi va boshqa tuzilishini o'z ichiga oladi. O'tkazilgan amaliy tajribalar bo'lajak xorijiy til o'qituvchisiga o'z his-tuyg'ularini ongli ravishda ishlatishga imkon beradi: buni ko'rish, eshitish va his qilishdir. Nutq aloqasini to'g'rilash yoki kengaytirish uchun fikrlash subyekti va o'zi o'rtasidagi aloqani o'rnatadi. Kasbiy faoliyat yoki kompetensiyaning hissiy tajribasi tafakkur subekti tomonidan hodisaning konseptual va baholovchi belgilanishi asosida tushuniladi"⁷. Muayyan tahlillar voqelik suratini izohlaydi, voqelik, shu jumladan pedagogik ham tafakkur subyekti tomonidan ma'lum bir tarzda idrok etiladi. Shuningdek, tafakkur va fikrlashning asl mohiyatini anglash hamda unga e'tibor qaratish turli fikriy qurilmalarga o'zgartirish kiritish va uni tahlil qilish imkonini beradi.

Nutq kompetensiyasining rivojlanishi muloqot madaniyatining rolini insonning vakillik tizimlarini o'rganish va taqqoslash orqali aniq bilish mumkin. Muloqot qilish madaniyatini rivojlantirish va nutq kompetensiyasi tuzilishi hamda uning tarkibiy tarkibiy qismlari bilan bog'liq. Nutq kompetensiyasi tarkibida tashqi aloqalar muayyan maqsad uchun tuzilgan. Maqsadlarni belgilash strategiyalari - bu talabalarni o'qitish va tarbiyalashning umumiy didaktik maqsadlari, shuningdek, chet tili darsida nutq faoliyati turlarini o'rgatishning maxsus uslubiy maqsadlari rivojlantiriladi. Kasbiy nutq kompetensiyasining tuzilishini munosabatlar majmui sifatida aniqlash yagona mavhum invariantning bir-biriga o'tadigan o'ziga xos variantlari sifatida ko'rib chiqilgan tuzilmaning tarkibiy qismlari o'rtasidagi farqlarni chiqarib tashlash orqali amalga oshirildi.

Bo'lajak o'qituvchilarning muloqot madaniyatini rivojlantirish mazmunida ta'lim va tarbiya rivoji yotadi, shu tufayli talabalar ijtimoiy hayotda muloqot qilinadi. Muloqotning o'zi muloqot ishtirokchilarining muhiti va maqsadlari bilan belgilanadigan bir qator jihatlarida oydinlashib boradi. Shu nuqtayi nazardan aytish mumkinki atrof-muhit va maqsadlar suhbatdoshlarning nutqiy ifodalarini oydinlashishiga ta'sir ko'rsatadi. Ko'zlangan natijaning ta'rifi umumiy maqsadni amalga oshirish uchun nutqiy fikrlash strategiyasini yaratishning kalitidir. O'zlashtirilgan malaka yoki malakaning ta'rifi qanchalik aniq bo'lsa, uni chet tili darsida o'zlashtirish algoritmi shunchalik aniq bo'ladi. Pedagog va psixolog M.Canale o'z tadqiqotlarida "muloqot o'rganilganda, muloqotdagi so'zlar, og'zaki savodxonligi, noverballik, ton va ovoz ishtiroki hamda qo'llaniladigan tushunchalar tahlil qilinadi. Muloqot natijalari o'rtacha maqsadlarga qarab baholanadi. Muloqotni tahlil qilish va baholash, muloqotdagi muammolar va iste'mol qiluvchilar orasidagi munosabatlarni yaxshilashga xizmat qilishi kerak"⁸. Muloqot ishtirokchilari mazkur faoliyat davomida so'zlar, frazemalar ma'nosini chuqur bilgan holda, ularni aniq talaffuz qilgan holatda qo'llashi muhim sanaladi.

A.R.Chudinova⁹ning ilmiy tadqiqot ishida muloqotni baholashning mezonlari ehtiyojlar asosida belgilanishini ta'kidlab o'tadi. "Muloqotni tahlil qilish va baholash – muloqot qiluvchilarning maqsadlarini aniqlash, tushunchalarini aniqlash, mazmuni o'rganish,

⁷ Дилтс Р.Б. Фокусы языка. Изменение убеждений с помощью НЛП. - Спб.: Питер, 2000. – 29-30 с.

⁸ M.Canale "From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy". – Amerika. 1983-y.

⁹ Чудинова Алла Робертовна. Развитие коммуникативной компетенции учащихся основной школы средствами проектной деятельности (на примере изучения научного стиля речи) Перм – 2018.33.

munosabatlarni tahlil qilish va muloqotdagi nonverbali belgilarni tushunishga yordam beradi”¹⁰. Binobarin, muloqot qilishda suhbatdoshlar munosabatlari, ular tomonidan ishlatilgan tushunchalar tahlil qilinadi.”Muloqotda ishtirok etishning eng muhim qoidasi – gapiruvchining qiziqishini va uning fikrlarini eshitish kerak. Ular jihatdan muloqotlarga qatnashish uchun fikr va ma’lumotlarini o’rganishlari va ularni boshqa insonlar bilan munozara qilishga tayyorlashan iborat”¹¹. Demak, muloqotdagi tinglovchi va so’zlovchi bir- birining fikrini. Mulohazalarini hurmat bilan tinglashi muhim qoidadir.

REFERENCES

1. Аминова Ф.Х. Ўқувчиларни мулоқот матни яратишга ўргатишнинг дидактик асослари. Дисс. ...П.ф.н. Тошкент. 2007.
2. Гальскова Н.Д. Современная методика обучения иностранным языкам. Пособие для учителя. - М. АРКТИ, 2000.
3. Закинов Э.Ю. Коммуникативность как базис человеческого общения // Педагогические образование и наука. — № 6. — Москва, 2014.
4. Конечкая В.П. Социология коммуникации. Учебник. - М.: Международный университет бизнеса и управления, 1997.
5. Коннор Дж., Мак-Дермотт Я. Принципы НЛП. Пер. с англ. Бродского А.Б. - К.: "София", 2000.
6. Ретунский В.Н. Постулат// Новейший философский словарь, 1999.
7. M.Canale “From Communicative Competence to Communicative Language Pedagogy”. – Amerika. 1983-у.
8. Чудинова Алла Робертовна. Развитие коммуникативной компетенции учащихся основной школы средствами проектной деятельности (на примере изучения научного стиля речи) Перм – 2018.33.
9. Элмуратова, Д. Талабаларда креативликни ривожлантириш йўллари. Биология фанининг долзарб муаммолари ва уни ўқитишда инновацион технологиялар илмий-амалий анжуман материаллари тўплами. Б, 138-141.
10. Элмуратова, Д. Бўлажак бошланғич синф ўқитувчиларини табиатшуносликдан касбий фаолиятга тайёрлашнинг ўзига хос жиҳатлари. Тафаккур сарчашмалари. Магистрларнинг илмий-амалий мақолалари тўплами. Б, 247-249.
11. Элмуратова, Д. Asmelogig aspekt of professional-pedagogical preparation of the future teacher of initial classes. In Молодежь и наука: шаг к успеху Сборник научных статей Всероссийской научной конференции перспективных разработок молодых ученых (pp. 10-13).

¹⁰ Э.Ю.Закинов. Коммуникативность как базис человеческого общения // Педагогические образование и наука. — № 6. — Москва, 2014. — 82 б.

¹¹ Д.Самсонова. Коммуникативная компетенция и технологи обучения. Дисс. PhD. – Минск.: 2019-г. – С 120

12. Элмуратова, Д. (2021). БЎЛАЖАК БОШЛАНҒИЧ СИНФ ЎҚИТУВЧИЛАРИДА ИННОВАЦИОН ФАОЛИЯТНИНГ ШАКЛЛАНГАНЛИК ДАРАЖАСИ. *Scientific progress*, 2(8), 220-223.
13. Элмуратова, Д. (2018). INNOVATIVE METHODS OF TEACHING STUDENTS IN HIGH EDUCATIONAL INSTITUTIONS. *Zbiór artykułów naukowych recenzowanych.*, 223.
14. Elmuratova, D. (2018). THE MAIN INDICATORS OF PROFESSIONAL TRAINING OF PRIMARY SCHOOL TEACHERS TO INNOVATIVE ACTIVITY. *Central Asian Journal of Education*, 2(1), 63-68.